

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОН'ЮНКТУРИ

Корепанов О.С., к.е.н., ст. викладач

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

У статті викладено результати дослідження становлення поняття економічної кон'юнктури.

Ключові слова: економічна кон'юнктура, динаміка.

Особливим предметом дослідження ринку є його кон'юнктура. Це поняття в економічній літературі на сьогодні є суперечливим і невизначеним, тому доцільно з'ясувати сутність даної категорії та в разі необхідності розширити її та доповнити. Звернувшись до історії, доцільно прослідкувати процес становлення поняття “кон'юнктура” і визначень та теорій, пов'язаних із нею.

Поняття “кон'юнктура” згадувалось ще в давньому Римі й означало об'єднання різних речей, опис ситуації. “Conjunctio rerum omnium (поєднання, зв'язок існуючого) називали римські та грецькі стоїки орфічну “нерозривну стрічку”, ланцюг долі, який негативно зв'язує та визначає все буття” [9, с. 11].

Слово “кон'юнктура” має походження від астрономічного терміну, який подібний за своїм змістом зі словом “констеляція”. Слово “констеляція” означає наступне: положення зірок (в певний момент); положення справ; збіг обставин, ситуація [3, с. 522].

Вперше “кон'юнктура”, як термін, була визначена Фердинандом Лассалем у його полімістичній роботі проти Ф. Шульце-Деліча: поняття кон'юнктури ототожнювалось з уявами про зв'язану сукупність усіх існуючих невідомих обставин, які оточують людину меркантильного світу [6]. На думку автора Ф. Лассаль вклав у поняття кон'юнктури занадто широкий та невизначений зміст.

У XVII столітті поняття “кон'юнктура” почали вживати в значенні “положення речей, тимчасові взаємозв'язки”. Зазначений напрямок визначення кон'юнктури відображений у працях таких учених як А. Е. Шеффле, В. Зомбарт, В. Репке та деяких інших [4; 5; 6].

Альберт Еберхард Шеффле порівнював кон'юнктуру із сукупністю непередбачуваних та незалежних зовнішніх впливів, яких зазнає діючий суб'єкт в кожний момент [9, с. 13].

Адольф Вагнер розумів під кон'юктурою сукупність технічних, економічних, соціальних та правових умов, які в народному господарстві, заснованому на розподілі праці та приватної власності матеріальних засобів виробництва, визначають собою їхній попит та пропозицію, а в результаті цього і їхню цінність, і особливо мінову цінність, та ціну, і при цьому визначають їх, як правило, абсолютно незалежно від волі та зусиль суб'єкта й незалежно від індивідуальних витрат, які необхідні для певного блага [9, с. 13-14].

Форму руху економічної дійсності, яка проявляється в зміні стану експансії та занепаду, називав кон'юктурою Вернер Зомбарт [6, с. 65-66].

На думку Вільгельма Репке кон'юнктура – це “співвідношення попиту та пропозиції на якому-небудь ринку, співвідношення, яке в значній мірі не піддається обчисленню та впливу й постійно змінюється. Оцінка цього співвідношення залежить від того, виражене воно чи ні в рентабельності окремих господарств, яка обумовлена ціною та формою продажу” [9, с. 19-20].

С.О. Первушин вважав, що кон'юнктура являє собою господарську динаміку, процес, зв'язок економічних явищ, як процесів, які розвиваються із часом [8].

В.Г. Громан кон'юктурою називав “рух окремих елементів народного господарства цілого в їхньому взаємозв'язку” [8, с. 11].

Варто нагадати, що для розвитку науки про кон'юнктуру ринку взагалі, та аграрного ринку зокрема, надзвичайно важливу роль відіграв Кон'юнктурний інститут. Як науковий заклад Кон'юнктурний інститут було засновано у вересні 1920 р. при Тимирязівській сільськогосподарській академії. Завідуючим цього інституту було призначено М.Д. Кондрат'єва. Кон'юнктурний інститут вважався одним із кращих у Європі. В залежності від напрямків дослідження, Кон'юнктурний інститут складався з 6 секцій: індексів та цін, сільськогосподарського ринку, кон'юнктури промисловості,

торгівлі, праці та транспорту, грошового обігу, кредиту та фінансів, світового господарства, методології вивчення кон'юнктури.

Кон'юнктурним інститутом видавався щомісячник “Економічний бюлетень Кон'юнктурного інституту”, журнал “Питання кон'юнктури”.

Але з 1 липня 1928 р. Кон'юнктурний інститут Наркомфіну СРСР припинив свою діяльність. Замість нього було засновано Бюро фінансової кон'юнктури, яке вже в 1929 р. припинило своє існування.

Інтерес М.Д. Кондрат'єва до динамічного та статичного підходу при аналізі економічних явищ був привитий йому ще його вчителями, перш за все, М.І. Туган-Барановським та М. М. Ковалевським. Зважаючи на щойно сказане, доцільно особливою увагою наділити кон'юнктурне вчення М.Д. Кондрат'єва.

Перш аніж дати визначення кон'юнктури, доцільно розібратися з поняттями економічної статистики та динаміки в розумінні М.Д. Кондрат'єва. Під статичною він розумів таку теорію, яка розглядала економічні явища, по сутності, поза їх зміною в часі. Динамічна теорія – це така теорія, яка вивчала економічні явища в процесі їх зміни з часом. В свою чергу, динамічні процеси розділялись на процеси кількісних та якісних змін [6, с. 48-49]. Якісні зміни динамічних процесів спостерігались в тому випадку, коли елементи економічного життя чи їхнього зв'язку піддавались змінам, хоча в результаті них ці елементи залишались в тому ж обсязі, тій же кількості. Майже всі якісні зміни, врешті-решт, мали призвести до змін кількісних [6, с. 58].

На погляд автора, однією з найважливіших заслуг М.Д.Кондрат'єва є його точка зору, що економічна кон'юнктура – це синонім економічної динаміки – і являє собою постійний процес, який складається з рухів двох видів. Перший рух відображає хвилеподібні, спонтанні оборотні процеси, а інший – процеси необоротні, еволюційні й вони відображають поступальний розвиток виробничих сил суспільства.

Перед тим як підійти до визначення поняття кон'юнктури, дане М.Д. Кондрат'євим, необхідно врахувати, що мова йде про економіку, що побудована на основі ринкового обміну. Зрозуміло, що саме ринок визначає успіх та невдачу господарської діяльності, адже відомо, що бувають періоди в економіці, які можуть сприяти розвитку підприємництва та господарської діяльності взагалі й періоди, коли господарська діяльність зустрічає об'єктивні перешкоди для свого розвитку. Таким чином, можливі випадки, коли збіг обставин сприятливий для розвитку господарства й навпаки. Саме виявлення більш-менш сприятливого збігу обставин приводить до поняття кон'юнктури.

М.Д. Кондрат'єв підкреслює, що “Ми спроможні вбачати економічний зміст поняття кон'юнктури ні в чому іншому як у тій сукупності обставин, яка проявляється завдяки ринку, від якої залежить підйом чи спад приватного або народногосподарського життя... І все питання зводиться до того, щоб якомога точніше вказати, про які саме обставини йдеться мова, та як визначити сприятливість чи несприятливість їх збігу” [6, с. 68].

Таким чином, під економічною кон'юнктурою кожного моменту потрібно розуміти напрямок і ступінь зміни сукупності елементів функціонування народного господарства в порівнянні з попереднім моментом часу [6, с. 70].

Зрозуміло, що для кожного моменту буде своя кон'юнктура. І якщо порівнювати кожний наступний момент із попереднім, то можна одержати систему кривих [6, с. 70-71]. Сукупність цих кривих в їх взаємозв'язку й буде характеризувати собою криву зміни кон'юнктури. Тобто, поняття кон'юнктури, виведене Кондрат'євим, спирається на коливальні зміни елементів господарства та їх сукупності.

Автор проведеного дослідження підтримує думку М.Д. Кондрат'єва щодо трактування даного поняття в динамічному аспекті. Вплив поглядів М.Д. Кондрат'єва щодо розуміння кон'юнктури дуже відчутний і серед його послідовників, і серед опонентів.

С.О. Первушин в залежності від того, у якому аспекті розглядається кон'юнктура – статичному чи динамічному – дає два її визначення. По-перше, динамічне визначення кон'юнктури, коли кон'юнктура являє собою рух та процес, що безперервно розвивається. По-друге, статичне визначення кон'юнктури. В цьому аспекті вона являє собою “відомий стан народного господарства в відомий момент часу в порівнянні з його станом в який-небудь інший момент часу, що йому передуює” [8, с. 23-24].

Крім того, кон'юнктуру як у статичному, так і в динамічному аспекті можна виділити:

- як у широкому, так і у вузькому смисловому значенні слова;
- як загальну, так і спеціальну (приватну).

Кон'юнктура в широкому значенні являє собою "...динаміку народного господарства цілого, тобто складні коливальні рухи, які спостерігаються в конкретному господарському житті незалежно від того, якими б причинами вони не обумовлювались: сезонними коливаннями, відновлюваними процесами, врешті, чисто кон'юнктурними коливаннями" [8, с. 24]. Кон'юнктуру у вузькому значенні можна розуміти як "властиві товарно-міновому господарському устрою....стихійні більш-менш періодичні коливальні рухи господарського організму, в його цілому, та який супроводжується як його кількісними, так і якісними змінами і найяскравіше проявляються в сфері ринку, цін, доходів, тобто в коливаннях цін та ціннісних зсувах" [8, с. 24-25].

"Загальногосподарська кон'юнктура характеризує стан усього відтворювального процесу в масштабах світового господарства та економіки будь-якої держави на той чи інший період". Приватною кон'юнктурою є "...відношення стану кон'юнктури тої чи іншої галузі народного господарства до загальної народногосподарської кон'юнктури в даний момент" [128, с. 25].

Спеціальну кон'юнктуру М.Д. Кондрат'єв розділяє на просту і диференційну. Під простою спеціальною кон'юнктурою розуміють кон'юнктуру, яка характеризує ступінь зміни характеристик та складових частин певного регіону, галузі чи товару на заданий момент в порівнянні з попереднім моментом. Тобто, проста спеціальна кон'юнктура ідентична загальному поняттю кон'юнктури. Що ж стосується диференційної кон'юнктури, то це проста кон'юнктура даної галузі, але яка береться у порівнянні або відношенні до кон'юнктури інших галузей [6, с. 71-73].

Форми прояву кон'юнктури, окрім вже зазначених, можна вказати таким чином [9, с. 36-39]:

I. В залежності від тривалості коливань кон'юнктури:

- 1) кон'юнктури з довгими хвилями, які тривають 5-10 років;
- 2) кон'юнктури з короткими хвилями. Вони обумовлені економічними та соціальними явищами, які носять періодичний характер. До них можна віднести:
 - а) коливання, пов'язані з визначеними строками платежів та поставок;
 - б) сезонні коливання;
 - в) коливання кон'юнктури, обумовлені змінами в моді. Такі коливання кон'юнктури мають кілька особливостей:
 - причини, які впливають на моду, співпадають із причинами, що обумовлюють решту кон'юктур із короткими хвилями;
 - оскільки кон'юнктури мод обумовлені не економічними причинами, а мають соціально-психологічний характер, то неможливо точно визначити їхню періодичність;
 - кон'юнктуру мод можна назвати аномальним явищем, оскільки незважаючи на досить коротку тривалість коливань та незначну загальногосподарську інтенсивність, вони носять майже міжнародний характер;
 - 3) кон'юнктурні коливання, які важко піддаються аналізу, так як вони характеризуються надзвичайно малою тривалістю коливань та значною локалізацією.

II. В залежності від причин кон'юнктури, оскільки будь-яка подія може змінити співвідношення між попитом та пропозицією, тобто стати чинником утворення кон'юнктури, розрізняють:

- ендогенні кон'юнктури. Вони обумовлені внутрішніми причинами. Їх ще іноді називають господарські кон'юнктури або природні кон'юнктури, оскільки вони обумовлені причинами природного порядку;
- екзогенні кон'юнктури (поза господарські, соціальні кон'юнктури). Їх причинами є події політичного, соціального, технічного та правового характеру.

Варто зазначити, що Первушин економічну сутність кон'юнктурних процесів вбачає в ціннісних зрушеннях (зсувах), оскільки різні елементи системи цін (ціни на послуги, предмети споживання й засоби виробництва) мають однаковий напрямок, але в коливаннях різняться ступенем коливань, а також у часовій послідовності. М. Бунятян також сутність кон'юнктури пояснює коливаннями цін. В той же час, Вільгельм Репке наполягає на тому, що "проблему цін потрібно строго відділити від проблеми кон'юнктури" [8, с. 26].

Окремою групою виділяється, так звана, антиципаційна кон'юнктура. В перекладі з німецької мови слово "Anticipation" означає "передбачення, прогнозування розвитку подій" [2, с. 76].

В сучасній економічній та спеціальній довідковій літературі вченими даються наступні визначення поняття "кон'юнктура".

На думку І.К. Біляєвського, кон'юнктура ринку, чи ринкова кон'юнктура – це конкретна економічна ситуація, яка склалася на ринку в даний момент чи за обмежений відрізок часу під дією комплексу сил та чинників [1, с. 58]. Дещо інакше, кон'юнктура ринку являє собою сукупність умов, в результаті яких формується конкретна ринкова ситуація [1, с. 59].

Кон'юнктура ринку являє собою "сформовану на ринку економічну ситуацію, що характеризує співвідношення між попитом і пропозицією, рівень цін, товарні запаси та інші економічні показники" [7, с. 10]. Кон'юнктурою ринку називають сукупність конкретних умов суспільно-економічного, соціального, політичного характеру, що діють у певний час і суттєво впливають на співвідношення попиту і пропозиції у процесі руху товарів зі сфери виробництва у сферу торгівлі і сферу споживання [6].

Кон'юнктурою ринку можна вважати економічну ситуацію, яка склалася на ринку і характеризується рівнями попиту та пропозиції, ринкової активності, цінами, обсягами продажу.

Кон'юнктура – це найважливіші ознаки, риси, показники, які характеризують поточний і перспективний стан розвитку економіки світового господарства, його окремих регіонів, країн, певної галузі або ринку продуктів і послуг. Поняття кон'юнктура включає в себе сукупність взаємопов'язаних між собою умов, котрі визначають (обумовлюють) перехід з одного стану в інший.

Під економічною кон'юнктурою слід розуміти "напрямок і ступінь зміни сукупності елементів економічних процесів на основі порівняння поведінки (змін) їхніх окремих елементів у динаміці" [7, с. 12].

Економічна кон'юнктура являє собою сукупність економічних умов, стан речей, збіг обставин, що може впливати на перебіг і результати процесів у країні, на окремих товарних чи регіональних ринках. Стан економіки, що характеризується рівнем ділової активності, динамікою виробництва й споживання, рухом цін, процентних ставок, валютного курсу, кредитно-банківської діяльності, зростання доходів, заробітної плати, дивідендів тощо [6].

Досліджуючи та розмірковуючи над таким поняттям як кон'юнктура, взявши за основу її трактування у вітчизняній та зарубіжній економічній і довідковій літературі, автор даної роботи в ході узагальнення прийшов до наступного трактування кон'юнктурного феномена. Кон'юнктура окрім традиційного розуміння як поточної ринкової ситуації, що зумовлюється співвідношенням попиту та пропозиції, динамікою цін, являє собою також сукупність умов, взаємозв'язків та певного збігу обставин, які діють в певний час і впливають чи можуть вплинути на перебіг та реалізацію планів, програм, результатів. Вони обов'язково пов'язані з розвитком товарного виробництва і їх можна охарактеризувати за допомогою низки показників та чинників, які піддаються кількісній чи якісній оцінці задля аналізу поточної та прогнозу найближчої ситуації та на перспективу з метою вжити дієвих заходів, щоб цей перебіг та реалізація задуманого відбувалися в бажаному напрямку.

Отже, кон'юнктура являє собою комплексне та швидкозмінне явище, яке відображає динамічність та стихійність, важкопередбачуваність розвитку ринку. Це зв'язане з тим, що ринкова кон'юнктура формується під впливом безлічі елементів та дій, які у свою чергу підпорядковуються імовірнісним законам. Кон'юнктуру ринку можна оцінити за допомогою ряду якісних та кількісних характеристик. Завдяки цим особливостям кон'юнктури, використання різноманітних статистичних методів збору, обробки та аналізу інформації дає можливість одержати ефективні та цінні результати.

Література:

1. Беляевский И.К. Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз: учебное пособие/ И.К. Беляевский. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 320 с.
2. Большой немецко-русский словарь. – 9-е изд., стереотип. – М.: Рус. яз., 2002. – 1040 с.
3. Большой экономический словарь: 22000 терминов / под ред. А.Н. Азрилиян. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 1280 с.
4. Карпов В.А. Маркетинг: прогнозування кон'юнктури ринку/В.А. Карпов., В.Р. Кучеренко. – К.: Знання, 2001. – 215 с.
5. Кассель Г. Теория конъюнктуры Карпов/Г. Кассель. – М., 1925. – 146 с.

6. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики /редкол. Л.И. Абалкин (отв. ред.) и др. – М.: Экономика, 1989. – 526 с.
7. Маркетинг: Толковый терминологический словарь-справочник / под ред. проф. А.К. Ждинчарадзе. – М.: “Инфоконт” СП “Медсервис Интернешнл”, 1991. – 224 с.
8. Первушин С. Хозяйственная конъюнктура/С. Первушин. – М., 1925.
9. Репке В. Кон’юнктура /В. Репке. – М.: Финансовое изд-во НКФ СССР, 1927. – 176 с.

Аннотация

К ВОПРОСУ О СТАНОВЛЕНИИ ПОНЯТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКАЯ КОНЬЮНКТУРА

Корепанов А.С., ст. преподаватель, к.э.н.
Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

В статье изложены результаты исследования становления понятия экономической конъюнктуры.

Ключевые слова: экономическая конъюнктура, динамика.

Summary

TO THE QUESTION OF BECOMING CONCEPT OF ECONOMICAL CONJUNCTURE

Korepanov O.S., the senior lecturer, Ph.D.
V.N. Karazin Kharkiv National University

The article presents the procedure of analysing agrarian market conditions.

Key words: market conditions, dynamic.